

**ELMALILI'NIN RAHMÂN SÛRESİ MEALİNDEKİ FARKLI ÇEVİRİ
ÖZELLİKLERİ VE ÇAĞDAŞI BAZI MÜELLİFLERİN MEALLERİYLE MUKAYESESİ
DIFFERENT TRANSLATION FEATURES OF ELMALILI'S TRANSLATION
OF THE RAHMAN SURAH AND COMPARİSON WITH THE TRANSLATIONS
OF SOME CONTEMPORARY AUTHORS**

Mahmut ÖZTÜRK

Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

mahmutozturk0263@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5846-7135

Öz

Cumhuriyet dönemindeki güvenilir meal çalışmalarından birisi de Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın kaleme aldığı mealdir. Bu meal müstakil olarak değil, *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirde açıklanacak âyet gruplarının başına konmak üzere kaleme alınmıştır. Meal, Elmalılı gibi dirayetli bir müfessirin kaleminden çıktığı için ilim erbabının haklı ilgisine mazhar olmuştur. Ancak daha sonra müstakil basımları da yapılan mealin genel halk kitlesinin değil, ilim erbabının yararlanabileceği nitelikte olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır. Bir yandan meale duyulan ilgi, öte yandan ondan yararlanma güçlüğü dil ve üslup olarak sadeleştirilip yenilenmiş halinin yayınlanmasıyla neticelenmiştir. Mealın orijinal halinden yararlanmasını güçleştiren hususların başında müellifinin hazırlayacağı mealın o günlerde uygulamaya konulması planlanan Türkçe ibadet projesinde kullanılabileceği kaygısının da etkisiyle kelime seçimi ve tercüme tarzında yaptığı bilinçli tercihler gelmektedir. Elmalılı'nın kalem aldığı meal dil ve üslup olarak çağdaşı müelliflerden Hasan Basri Çantay, Ömer Rıza Doğrul ve Abdalbaki Gölpınarlı'nın meallerinden oldukça farklıdır. Bu farklılık Rahmân sûresi mealinde daha belirginleşmektedir. Elmalılı Rahmân sûresinde hemen hiçbir sûrede uygulamadığı bir yöntem kullanmıştır. Âyetlerin fasılaları ile Türkçe meal sonlarının fonetik olarak aynı seslerden oluşması, bazı âyetlerde harfi/lafzi tercüme yapmaya azami dikkat edilmesi, sûrenin dörtte birinin manzum meal olarak çevrilmesi ve diğer sûrelere nazaran daha çok Farsça kelime kullanılmış olması Rahmân Suresi mealini farklı kılmaktadır. Bütün bu özellikler Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın bu sûrenin mealine bilinçli olarak farklı bir yöntem kullandığını düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Elmalılı, Rahmân Suresi, Harfi Tercüme, Manzum Tercüme, Kur'an'da Tekrarlar

Abstact

Quran translation has earned the rightful attention of scholars because it was written by a effective commentator like Elmalılı. However, later on, the opinion that the translation, which was also published separately, was of a quality that could be used by scholars, not the general public, has become widespread. On the one hand, the interest in the translation and on the other hand, the difficulty in benefiting from it resulted in the publication of its simplified and renewed version

in terms of language and style. The main issues that make it difficult for the translation to benefit from its original form are the conscious choices he made in the way of word choice and translation, with the effect of the concern that the translation to be prepared by the author could be used in the "Turkish prayer project" planned to be put into practice in those days. The translation that Elmalılı wrote is quite different in terms of language and style from the translations of his contemporary authors, Hasan Basri Çantay, Ömer Rıza Doğrul and Abdülbaki Gölpınarlı. This difference becomes more evident in the translation of Surah Rahmân. In the chapter of Elmalılı Rahmân, he used a method that he did not apply in almost any time. The fact that the intervals of the verses and the endings of the Turkish translations are phonetically the same, that maximum attention is paid to literal translations in some verses, that one fourth of the surah is translated as verse, and that more Persian words are used than other suras make the translation of Surah Rahmân different. All these features suggest that Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır deliberately used a different method for the translation of this surah.

Keywords: Elmalılı, Surah Rahmân, Letter Translation, Verse Translation, Repetitions in the Qur'an

Giriş

Kur'an'ın başka dillere tercüme edilip edilemeyeceği konusu oldukça erken dönemlerde gündeme gelse de tercüme edilebileceği görüşü yaygınlık kazanmış, işin seyri de bu yönde olmuştur. Ancak tercüme faaliyetlerinin günümüze kadar gelmiş olması tartışmaları ve bu konudaki araştırmaları sonlandırmaya yetmemiştir. Osmanlı Devleti'nin son elli yılını içine alacak şekilde yüz elli yıl boyunca bu tartışmaların güncelliğini koruduğu görülmektedir.¹ Bu tartışmaların canlı kalmasında Kur'an'a atfedilen değer, onun ince belagat özelliklerinden dolayı başka bir dile hakkıyla çevrilmesinin imkansızlığına olan inanç ve ortaya konan meal çalışmalarının yeterli görülmemesi etkili olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında bir kısmı ticari gayelerle yayınlanan ve bazılarında ciddi hatalar bulunan Kur'an tercüme ve dini yayınların sayısı artınca bunların önüne geçmek için Büyük Millet Meclisi tarafından hadis ve tefsir alanına bazı dini eserlerin hazırlanmasına karar verildi. Bu bağlamda tefsir yazma görevi Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a, tefsirlerin baş tarafına konulacak meallerin yazım işi de Mehmed Akif Ersoy'a havale edildi. "Ancak ezanın kanun zoruyla Türkçe okutulduğu o yıllarda namazların da devlet zoruyla Kur'an'ın Türkçe tercümesiyle kıldırılacağı endişesini taşıdığından yaptığı anlaşmayı feshedip avans olarak aldığı bir miktar parayı geri verdi ve çalışmasını teslim etmedi."² Tefsirin yazımı tamamlanmış olduğundan, eserin bir an önce yayınlanması için mealleri yazma işi de Elmalılı'ya tevdi edildi. Bu görevi kabul ederken yapılacak çeviriye "Kur'an Tercümesi" yerine meal denmesi hususunda hassasiyetini dile getiren Elmalılı'nın Mehmed Akif Ersoy'un çekincelerini de aklından çıkarmadığı anlaşılmaktadır. Bazı

---

¹ Hidayet Aydar, "Kur'an ve Tercüme (Göksel Alemde Tercüme Edilmiş Olabileceğine Dair Bir Deneme)", *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi]* 46/3 (2010), 96.

² M. Ertuğrul Düzdağ - M. Orhan Okay, "Mehmed Akif Ersoy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2003).

Elmalılı'nın Rahmân Sûresi Mealindeki Farklı Çeviri Özellikleri ve
Çağdaş Bazı Müelliflerin Mealleriyle Mukayesesi

araştırmacılar bu çekincesinin meal üslubuna yansıdığı konusunda hemfikirdirler.³ Elmalılı'nın tefsirde kullandığı dil ve üslubun mealdekinden daha başarılı olduğu konusunda da araştırmacılar benzer görüşleri paylaşmaktadırlar. Bizim de görüşümüz bu minvaldedir.

Müellifin mealinin tamamına hâkim mezkûr özellikler dışında bazı sûrelerde dikkat çekici birtakım hususiyetlere de rastlanmaktadır.⁴ Mesela bazı mufassal sûrelerde onun lafzi tercüme hassasiyeti açıkça görülmektedir. Örneğin Fil Sûresinin mealinde ilk üç âyeti “Görmedin mi nasıl etti Rabbin ashab-i file? Kılmadı mı tedbirlerini mustağrak tadlile? Saldı da üzerlerine sürü sürü kuşlar (ebabil)” şeklinde mealin son kelimesi ve Arapça ibaredeki fasıla uyumuna dikkat ederek Türkçeye aktarırken, sonraki âyetlerde daha serbest bir çeviri yaptığı görülmektedir: “Atıyorlardı onlara siccilden taşlar; derken kılıverdi onları bir yenik hasıl gibi!” Bu sûrelerde müfessirin manaya hassasiyetle beraber edebi zevkine göre de bir meal yazdığını söyleyebiliriz. Fil sûresinin ilk iki âyetinde müfessirin Türkçedeki söz dizimi Arapça nazmıyla neredeyse birebirdir.

Fil Sûresi 1. âyet		Fil Sûresi 2. ve 3. âyet	
Görmedin mi	أَلَمْ تَرَ	Kılmadı mı	أَلَمْ يَجْعَلْ
nasıl	كَيْفَ	tedbirlerini	كَيْدَهُمْ
etti	فَعَلَ	mustağrak tadlile	فِي تَضَلُّبٍ
Rabbin	رَبِّكَ	Saldı da	وَأَرْسَلَ
ashab-i	بِأَصْحَابِ	üzerlerine	عَلَيْهِمْ
file	الْفِيلِ	sürü sürü kuşlar (ebabil)	طَيْرًا أَبَابِيلَ

Elmalılı'nın sadece tercüme tekniğinde değil, kelime seçiminde de farklı bir yol izlediği bilinmektedir. Çağdaş müelliflerin mealleriyle yapılan mukayesede de ciddi bir farklılık görülmektedir.⁵ Elmalılı Rahmân sûresinin mealinde diğer hiçbir sûrede kullanmadığı bir yöntem kullandığına dair birçok örnek verilebilir. Elmalılı mealinde Rahmân sûresi meali diğer sûrelerden farklı bir özellik taşıdığı gibi kendi içinde de belli âyet gruplarında farklı bir üslup kullanmıştır. Onun Rahmân Sûresi mealinin özgünlüğünü göstermeye yeterli miktarda örnek tespit etmemize rağmen bu hususiyeti daha belirginleştirmek için çağdaş bazı müelliflerin mealleriyle mukayesenin anlamlı olacağını düşündük. Mukayese için Hasan Basrî Çantay⁶

³ Hasan Basrî Çantay, *Akıfname* (İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1966), 1/7.

⁴ Geniş bilgi için bakınız: Mustafa Özel, “Elmalılı'nın Mealinin Bazı Özellikleri”, *Diyanet İlmî Dergi (Özel Sayı)*, (2012), 553-576.

⁵ Geniş bilgi için bk. Mahmut Öztürk, “Kelime Bağlamında Elmalılı Mealinin Bazı Özellikleri”, *Bir Kur'an Mütefekkeri Elmalılı M. Hamdi Yazır* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 177-241.

⁶ Hasan Basrî Çantay, *Kurân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim* (İstanbul: y.y., 1984).

(1887-1964) Ömer Rıza Doğrul⁷ (1893-1952) ve Abdalbaki Gölpınarlı'nın⁸ (1900-1982) meallerini seçtik. Günümüz Türkçesi ve anlayışını yansıtan meal için de Hayreddin Karaman'ın başkanlığındaki heyetin hazırladığı Kur'an Yolu tefsirinin mealini tercih ettik.⁹

1. Lafzi Çeviri Örnekleri

Sair metinlerde olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîm mealinde de iki tür çeviri kullanılmıştır: Harfî/Lafzî Tercüme ve Tefsirî/Manevî Tercüme. Bilindiği üzere harfî tercümede nazım ve tertibinde asla uygunluk gözetilir. Bu tercüme eş anlamlı kelimeleri birbiri yerine kullanmaya benzer. Tefsirî tercümede ise nazım ve tertibinde asla uygunluk aranmaz. Bunun yerine mânânın doğru bir şekilde karşı dile aktarılması hedeflenir.¹⁰ Her dilin cümle kuruluşu farklı olduğundan lafzi tercümenin hiç kolay olmayacağı ortadadır. Fiil ve isim cümlelerini, bu cümlelerdeki te'kitleri, olumlu-olumsuz ifadeleri ve edatları karşılayacak ve aynı zamanda -Fil sûresi örneğinde görüldüğü gibi- nazım itibariyle de kaynak ve hedef dilleri eşleştirecek bir çevirinin imkansızlığı kadar anlaşılabilir olması de şüphelidir. Ele alacağımız örneklerde bu durum açıkça görülecektir.

Metnin başka bir dile çevrilmesinde yaşanan sıkıntılardan birisi her iki dilde de anlam açısından büyük oranda örtüşen eşdeğer kavramların bulunmamasıdır. Mütercim ya karşı dildeki en yakın kavramı tercih edecek ya da açıklamalarıyla hedef dilde yeni bir kavramın inşasına zemin hazırlayacaktır. Bu durum her halükârda mânânın hedef dilde yeniden inşasını güçleştirecektir. Mânâ ve lafızlarıyla mucize olduğu kabul edilen bir kitap olarak Kur'ân-ı Kerîm açısından tercüme faaliyeti bir kat daha sıkıntılı olacaktır.

1. Örnek:

Arapça ibare	﴿1﴾ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴿2﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ﴿3﴾
Elmalılı	1. Rahmân 2. Öğretti Kur'an'ı 3. Yarattı insanı
H. B. Çantay	1-2. Kur'an'ı O çok esirgeyici (Allah) öğretti. 2. İnsanı O yarattı.
Ö. R. Doğrul	1. Esirgeyen Allah 2. Kur'an'ı Öğretti. 3. İnsanı yarattı.
A. Gölpınarlı	1. Rahmân 2. Kur'an'ı öğretti. İnsanı halketti.
DİB Kur'an Yolu	1-2. Kur'an'ı Rahmân öğretti. 3. İnsanı o yarattı.

Türkçe cümle yapısında yüklem cümle sonunda olması gerekirken Elmalılı'nın "Öğretti, yarattı ve belletti" şeklindeki yüklemli cümlenin başında ve Arapça ibaresindeki sıralamaya riayet ederek kullandığı görülmektedir. 4. âyette geçen (4 = ona) zamirini de yine Arapça ibaresindeki gibi belletme ve güzel beyan kelimelerinin arasına yerleştirmesi lafzi tercümeyle bağlılığının ilginç bir örneğini oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Türkçede fiil cümlelerinde yüklem cümlenin sonunda bulunur. Bu âyetlerin en uygun çevirisi diğer müelliflerinde tercih ettiği gibi "Kur'an'ı Öğretti. İnsanı yarattı" şeklinde olmalıdır. Âyetin Arapça ibaresinde

⁷ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim Tercüme ve Tefsiri* (İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, 1934).

⁸ Abdalbaki Gölpınarlı, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli* (İstanbul: Remzi Kitbevi, 1958).

⁹ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Meâli* (Ankara: DİB Yayınları, 2016).

¹⁰ Muhammed Abdulazim Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân fi 'Ulumi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-'ilmiyye, 1988), 2/121.

Elmalılı'nın Rahmân Sûresi Mealindeki Farklı Çeviri Özellikleri ve
Çağdaş Bazı Müelliflerin Mealleriyle Mukayesesi

mef'ulün tekaddüm etmesi gibi bir durum söz konusu olsaydı buna mümasil olarak Elmalılı'nın "Öğretti Kur'an'ı, Yarattı insanı" şeklindeki çevirileri daha anlamlı olabilirdi. Elmalılı'nın belagatteki bu ince nükteden ziyade fasıla sesine daha çok önem verdiği anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki örnekler gibi nazım ve tertipte kırık tercüme yapar gibi yazılan birkaç âyet meali daha bulunmaktadır. Aslında bazı kelime ilaveleri veya terkinin bir bütün olarak çevrilmesinden kaynaklanan örnekler dahil edilse bu tür lafzi çeviri sayısını artırmak mümkündür. Ancak mukayese yapıldığında diğer meallerle farkın daha net ortaya çıkması için en belirgin örnekleri değerlendirmeyi tercih ettik.

2. Örnek:

Arapça İbare	يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿22﴾
Elmalılı	22. Çıkar onlardan inci ile mercan
H. Çantay	<i>O iki (deniz) den (büyük ve küçük) inci ve mercan çıkar.</i>
A. Gölpınarlı	<i>Her ikisinden de inci ve mercan çıkar</i>
Ö.R. Doğrul	<i>O iki denizden de küçük, büyük inciler çıkar.</i>
DİB Kur'an Yolu	<i>Onlardan inci ve mercan çıkar.</i>

Elmalılı'nın genel yaklaşımından 22. âyette geçen مِنْهُمَا zamirini onlardan şeklinde değil o ikisinden şeklinde çevirmesi beklenirdi. Zira Türkçede "onlar" zamiri iki ve daha fazla varlığa işaret eder. مِنْهُمَا zamiri ise çoğulu değil ikiyi ifade eder. Nitekim, Çantay, Gölpınarlı ve Doğrul'un mezkûr zamiri çevirirken "iki" ifadesini özellikle vurguladıkları görülmektedir. Bu örnekte de Türkçe söz diziminin Arapça ibare ile eşleştiği görülmektedir.

3. Örnek:

Arapça İbare	فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌ ﴿39﴾
Elmalılı	39. O gün sorulmaz cürmünden artık ne bir insan ne de bir cân
H. Çantay	<i>İşte o gün ne insana ne cinne günahı sorulmayacak</i>
A. Gölpınarlı	<i>Ne insan ne cin, artık o gün suçlu mudur, sorulmaz.</i>
Ö.R. Doğrul	<i>O gün ne insanlara, ne cinlere, günahları sorulmaz.</i>
DİB Kur'an Yolu	<i>İşte o gün insana da cine de günahı hakkında soru sorulmaz (çünkü her şey apaçık ortadadır).</i>

4. Örnek:

Arapça İbare	يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿41﴾
Elmalılı	41. Tanınır da mücrimler simalarından tutulur perçemleriyle ayaklarından
H. Çantay	<i>Günâhkârlar simalarıyla tanılacak da perçemlerinden ve ayaklarından tutulacak.</i>
A. Gölpınarlı	<i>Suçlular, yüzlerindeki alâmetten tanınırlar da perçemlerinden ve ayaklarından tutulurlar.</i>
Ö.R. Doğrul	<i>Günahkârlar alametleriyle tanılırlar. Ve alınlarının saçlarından ayaklarından yakalanırlar.</i>
DİB Kur'an Yolu	<i>Günahkârlar simalarından tanınır, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar.</i>

2. Serbest Çeviri Örnekleri

Bir mealde bulunması tabii olan bu tür çevirileri müstakil bir başlık altında ele almak belki yadırganabilir. Ancak lafzî tercümeyle azami dikkat edilmiş bir metin içinde yer alması bu konuya da temas edilmesini gerekli kılmaktadır. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi elverdiği ölçü de zamirleri dahi Arapça ibarelerindeki sırasına göre kullanmaya dikkat eden müellifimizin bazı âyetlerde bu hassasiyetini biraz esnetmiş olmasını bir tespit olarak burada kısaca zikretmek istiyoruz.

1. Örnek: “Belletti ona o güzel beyânı” عَلَّمَهُ الْبَيَانَ (Rahmân 55/4)

Bu âyette müellifimizin ilk üç âyette olduğu gibi “belletti ona beyanı” şeklinde çevirmesi beklenirdi. Ama o “o güzel” ifadesini eklemeyi tercih etmiştir.

2. Örnek: “Salınır üstünüze ateşten bir yalın, bir zehir duman, kurtulamazsınız deseniz de el'aman” فَلَا تَنْتَصِرَانِ (Rahmân 55/35) Bu örnekte ise daha ilginç bir durum söz konusudur. Âyetin son kısmını (فَلَا تَنْتَصِرَانِ) “birbirinizle yardımlaşamazsınız” şeklinde çevrilmesi gerekirken müellifimizin “kurtulamazsınız deseniz de el'aman” şeklinde çevirdiği görülmektedir. Bu tür farklı ilavelerin zaman zaman mealin genelinde görülebildiğini belirtmek gerekir. Mesela o Bakara Sûresinin son âyetini çevirirken cümlenin sonuna “Kahrolsun kafirler!” şeklinde hemen hiçbir mealde göremeyeceğimiz bir eklemeye yapmıştır. Yine Bakara sûresi 138. âyetin mealinde “Sen Allah'ın boyasına bak!” ifadesinden sonra parantez içinde “Vaftiz n'olacak” şeklinde bir ilavede bulunur. Bu ilavenin ilgili âyetin tefsirinin bir özeti şeklinde oraya eklendiği anlaşılmaktadır.

3. Manzum Meal Örnekleri

Kur'ân-ı Kerîm şiir olarak nitelendirilmesini reddeder. Kur'an'a göre o asla bir şiir değildir¹¹. Hz. Muhammed (s.a.v.) de bir şair değildir.¹² Ancak onun bilinen nesirlerden farklı olduğu da bir gerçektir. Âyet sonlarındaki ses benzeşmeleri (seci) fonetik olarak okuyuşa bir ahenk kattığı gibi ezberlemeyi de kolaylaştırmaktadır. Bu yüzden zaman zaman şairlerin âyetleri manzum olarak çevirmeye çalıştıkları görülür. Genel anlamda çeviri sorunlarına ilahi bir kelamı nazmen çevirmenin zorluğu da eklendiğinde bu işin hiç de kolay olmadığı görülür. Buna rağmen Kur'an'ın bazı sûrelerini çevirenler olduğu gibi tamamını manzum bir şekilde çevirmeye çalışanlar da olmuştur.¹³

¹¹ el-Enbiyâ 21/5.

¹² el-Hâkka 69/41.

¹³ Bk. Bedri Noyan, *Kur'an-ı Kerim (Türkçe-Şiir)* (Ankara: Ardıç Yayınları, 1997); A. Adnan Sütmen, *Kur'an-ı Kerim'in mealen manzum açıklaması*. (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984); Adil Ali Atalay, *Kur'an-ı Kerim: Manzum Meali ve Tefsir Özeti* (İstanbul: Can Yayınları, 2007). Bu tür mealleri değerlendiren Mustafa Öztürk, Bütün bu eserlerin ilk bakışta Kur'an'ın mânâ ve mesajını Türk okuyucusuna estetik bir tarzda sunmak gibi masum bir amaçla telif edildiği sanılsa da dikkatlice incelendiğinde manzum meal denemelerinin umumiyetle Türkçülük ve öz Türkçecilik gibi eğilimlerle ve hatta Alevi-Bektaşî geleneğiyle de az çok ilişkisi bulunan/kurulan Türk İslam'ı düşüncesiyle kaleme alındığının görüleceğini belirtir. Mustafa Öztürk, “II. Meşrutiyet'ten Günümüze Kur'an Mealleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/18 (2011), 170. Mustafa Öztürk'ün bu değerlendirmelerine şunları da ilave edebiliriz: Mezkûr üç mealde üslup açısından Bedri Noyan'ın çalışmasının daha derli toplu olduğunu, emek mahsulü ve bir derinlik içerdiğini söyleyebiliriz. Adil Ali Atalay'ın mealin girişinde “Birkaç söz” başlığıyla yaptığı değerlendirmenin ilimi bir derinlikten uzak, indi ve kulaktan dolma bilgilere dayandığı görülmektedir. Âyet sayısının

Elmalılı'nın Rahmân Sûresi Mealindeki Farklı Çeviri Özellikleri ve
Çağdaşı Bazı Müelliflerin Mealleriyle Mukayesesi

Müfessirimiz Elmalılı'nın Rahmân sûresi çevirisinde yaptığı meallerin üslup açısından en dikkat çekenlerinden bir diğeri hece nazım ölçülerine uygun çevirilerdir. Bu tür çeviri tarzını sûrenin baş tarafında ve son kısmında diğerlerine nazaran Arapça ibaresi kısmen daha kısa olan âyetlerde tercih etmiştir. Bu çevirilerde her bir grupta farklı bir ölçü kullanmıştır. 5-8 arası âyetlerde 4+3= 7; 10-20 arası âyetlerde 7+7=14; 58-70 âyetleri arasındaki âyetlerde 3+3+5=11 ölçüsünü kullanmıştır. Rahmân sûresinde tekrarlanan âyet bu âyet gruplarındaki ölçüye uymadan çevrildiği gibi, ölçü dışına çıkanlar da bulunmaktadır.

Yukarıda Mealleri karşılaştırırken Elmalılı'nın mealinin diğer meallerdeki çevirileriyle mukayesesine imkân vermek adına her âyeti tek tek ele almıştık. Bu kısımda Elmalılı'daki manzum mealleri bir arada görmenin daha uygun olacağı kanaatiyle önce Elmalılı mealindeki çevirileri paylaşacak ardından mukayesede bulunduğumuz mealleri vereceğiz.

1. Grup:

Elmalılı Meali	Ayetin Arapça İbaresini
5. Güneş ve Ay hesabı	السَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿5﴾
6. Çemen, ağaç secdedan	وَالنَّجْمِ وَالشَّجَرِ يَسْجُدَانِ ﴿6﴾
7. Bak şu güzel semaya verdi ona irtifa' vazeyledip mizânı	وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿7﴾
8. Ki taşmayın mizanda.	أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿8﴾

H. Çantay Meali

5. Güneş de ay da hesapladır. 6. Sakı olmayan nebat da, ağaç da (Ona) secde ederler. 7. Gök (e gelince:)Onu da (Allah) yükseltti. Bir de mizânı koydu, 8. Tartıda haksızlık etmeyin.

A. Gölpınarlı Meali

5. Güneş ve ay hesapla hareket eyler. 6. Ve gövdesiz bitki ve gövdeli ağaç secde eder. 7. Ve göğü yüceltti ve ölçüyü koydu. 8. Ölçüde tartıda insafsızlık etmeyin

Ö.R. Doğrul Meali

5. Güneş, ay bir hesaba bağlıdır. 6. Otlar ağaçlar ona secde ederler. 7. Gök yüzünü, o yüksek kaldırdı. Ölçüyü o kurdu ki 8. Ölçü ölçmekte insafı ayak altına almıyasınız

DİB Kur'an Yolu

5. Güneş ve ay bir hesaba bağlı (olarak hareket ederler). 6. Yıldızlar da ağaçlar da secde ederler. 7-8. Göğü O yükseltti, denge ve ölçüyü O koydu ki dengeden sapmayasınız.

Bu dört âyette, Elmalılı çok orijinal bir çeviri yapmıştır. Bu dört âyetin meali alt alta yazıldığında 4+3 sekizli hece ölçüsünü oluşturacak şekilde yapılmıştır.

6666 olduğu ilmi bir veriye dayanmazken, alimler bu konuda ittifak etmiş gibi, bu veriyi gerçek sayıp günümüz Mushaflarında âyet sayısının 6236 olduğunu, 113 besmele ilave edilse bile 317 âyetin noksan kaldığını söylemesi -bir kasıt yoksa- bilgilerinin yüzeysel olduğuna işaret etmektedir.

Elmalılı'nın Rahmân Sûresi Mealindeki Farklı Çeviri Özellikleri ve
Çağdaşı Bazı Müelliflerin Mealleriyle Mukayesesi

Bu ibarelerin tamamının 7 heceden oluşmasının tesadüfi olmadığı 7. âyetine verilen mealden de anlaşılmaktadır. İlk dört âyette neredeyse fazladan hiçbir kelime ilave etmeyen müfessirimiz bu âyette yedi hecelik Türkçe ifadeyi yakalamak için "Bak şu güzel ...." ifadesini fazladan ilave etmiştir.

2. Grup

Elmalılı Meali	Ayetin Arapça İbaresini
10. Arza da bir tavazu' verdi berayı enam Ve o çimli dâneler ve o hoşbu reyhan	وَالْأَرْضَ وَصَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿10﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿12﴾
14. Fağfur gibi bir salsâlden insanı yarattı	خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿14﴾
15. Bir maric ateşten de o cannı yarattı	وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ
19. Salmış iki deryayı demâdem çatışmalar	مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿19﴾
20. Beynlerinde bir berzah bağyeylemezler bir ân	بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿20﴾

Bu âyet grubunda 15. âyet hece ölçüsüne göre 14 yerine 13 heceden oluşuyor ancak *جَانَّ* cann kelimesinde medd-i لازم olduğundan en az iki elif miktarı çekilmelidir. Bu da iki hece demek olur ki vezin böylece tamamlanmış olur.

Diğer meallerde ise sûrenin genel çeviri üslubuna uygun çeviriler yapılmıştır.

Hasan Basri Çantay Meali

10. Yer (e gelince:) Onu da bütün mahlûkaat (ın fâidesi) için alçalttı.
12. Samanlı tane (ler), hoş kokulu nebat (lar) vardır. 14. O, insanı bardak gibi (çınlayan) kupkuru bir balçıktan yarattı. 15. Cânnı da yalın bir ateşten yarattı.
19. (Suyu acı ve tatlı) iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. 20. (Böyle iken) aralarında yekdiğerine tecâvüz etmiye mâni bir perde vardır.

Abdülbaki Gölpınarlı Meali

10. Yeryüzünü alçalttı halka, 12. Yapraklı taneler var ve güzel kokulu otlar.
14. İyice pişmiş gibi kupkuru balçıktan insanı halketti. 15 Ve cinleri coşup kaynayan ateşten yarattı 19. İki denizi salmıştır, neredeyse karışacaklar. 20.faklat aralarında bir berzah var, birbirine karışmazlar.

Ömer Rıza Doğrul Meali

10. Arzı halk için haptı. 12.yapraklı taneler, güzel kokulu çiçekler vardır. 14. İnsanı ateşte yoğrulmuş gibi kuru çamurdan yarattı 15. Cinni halis alevden yarattı.-
19. İki denizi serbest akmak, birbirine kavuşmak üzere bıraktı 20. İkinin arasında geçemedikleri bir engel vardır.

DİB Kur'an Yolu

10. O yeryüzünü canlıların altına serdi. 14. O, insanı ateşten pişirilmiş toprak kaplar gibi kurutulmuş çamurdan yarattı. 15. Cinleri de yalın ateşten yarattı. 19. O birbirine kavuşmak üzere iki denizi salıverdi. 20. (Ama) aralarında bir engel vardır; birbirlerine karışmazlar.

3. Grup:

Hece sayısına özen gösterilerek yapılan diğer çeviri ise 58-70 âyetler arasında altı âyette görülmektedir. Diğer meallerde böyle bir durumun olmadığı vuzuha kavuştuğundan metni uzatmamak için bu örnekte sadece Elmalılı'nın âyet meallerini vermekle iktifa edeceğiz.

Elmalılı'nın Rahmân Sûresi Mealindeki Farklı Çeviri Özellikleri ve
Çağdaşı Bazı Müelliflerin Mealleriyle Mukayesesi

Elmalılı Meali	Ayetin Arapça İbaresini
58. Sanırsın onları yâkut-ü mercan	كَانَهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿58﴾
60. İhsânın cezâsı elbette ihsân	هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿60﴾
62. Ötelerinden de diğer Cennetan	وَمِنْ ذُنُوبِهِمَا جَنَّاتٍ ﴿62﴾
66. Bunlar da püsküren çifte şadırvan	فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿66﴾
68. Bunlar da bir meyve, bir başka hurma, bir başka rumman	فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿68﴾
70. İçlerinde dilber, hayırlı hûbân	فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿70﴾

Bu örnekteki âyet meallerinin 3+3+5 =11 hece ölçüsü kullanıldığı görülmektedir. Şu farkla ki 62 âyette ölçü 6+5 tir. 68. âyette ise 3+3+5 ölçüsünde 5 hecelik bir de fazlalık bulunmaktadır: “Bunlar da bir meyve, bir başka hurma / bir başka rumman” Mukayese ettiğimiz diğer meallerin hiç birisinde meali hece ölçüsüyle verme gibi bir gayretin izine rastlamadığımızı belirtmek isteriz.

Elmalılı'nın Rahmân sûresi 66. âyete verdiği mealde “عَيْنَانِ” kelimesini şadırvan olarak çevirmesi de diğer meallerde rastlamadığımız bir tercih olarak karşımızda durmaktadır. Tefsirinde نَضَحَ gibi نَضَحَ nin de fışkırmak manasında olduğunu ancak noktalı olarak kullanıldığında daha kuvvetli fışkıрма anlamına geldiğini, böyle bir vaziyetin suyun normal cereyanından daha fazla güzel olduğunu belirtmektedir. Günümüzde şadırvan dendiğinde yapay bir fiskiye akla gelse de ahirette her şeyin en tabii halde olduğunu düşündüğümüzde bu âyette şadırvan kelimesinin kullanılmasında kanaatimizce bir beis bulunmamaktadır. Özellikle bu âyet grubu manzum tarzda çevrildiğinden ilave açıklamalara imkân da kalmamış olmaktadır.

Hasan Basri Çantay Meali

58. Sanki onlar (bire) yaakutdur, mercandır. 60. İyiliğin mükâfâtı iyilikden başka mıdır? 62. (O) ki (cennet) den başka iki cennet daha vardır. 66. İçlerinde (suları) durmayıp fışkıran iki pınar vardır. 68. İçlerinde her nev'i meyveler, hurma ve nar vardır. 70. İçlerinde güzel huylu, güzel yüzlü kadınlar vardır.

Abdülbaki Gölpınarlı Meali

58. O eşler, sanki yakut ve mercan. 60. İyiliğin karşılığı, iyilikten başka bir şey olabilir mi? 62. Bu iki cennetten başka iki cennet daha var. İkisinde de iki pınar var, fışkırp çıkar da akar. 68. Her ikisinde de meyvalar ve hurma ve nar var. 70. O cennetlerde güzel huylu güzeller var.

Ömer Rıza Doğrul Meali

58. O eşlet yakutlar inciler gibidirler. 60. İyiliğin karşılığı iyilikten başka olabilir mi? 62. Bu iki cennetten başka iki cennet daha vardır. 66. Bunların içinde suları fışkıran pınarlar vardır. 68. Onların ikisinde de meyvalar, hurmalar, narlar vardır. 70. Onların içinde huyları güzel, yüzleri güzeller vardır.

DİB Kur'an Yolu

58. Sanki onlar yakut ve mercandır. 60. İyiliğin karşılığı da işte böyle iyiliktir. 62. Bu ikisinden başka iki cennet daha vardır. 66. İkisinde de gürül gürül akan su

kaynağı bulunur. 68. Her ikisinde türlü meyveler, hurma ve nar var. 70. Onlarda huyu güzel, yüzü güzel kadınlar var.

66. âyetin mealleri mukayese edildiğinde Elmalılı dışındaki müelliflerin عَيْنَانِ kelimesine pınar karşılığını verdikleri, Elmalılı'nın ise şadırvan kelimesini seçtiği görülür. Şadırvan kelimesinin son harfinin fasılaya uyumunun dışında müellifimiz tefsirinde pınar kelimesini de kullandığı halde mealde "şadırvan" kelimesini tercih etme nedenini şöyle açıklar: "Nadh suyun feveranı, püskürmesidir, Nokta ile نضح ise daha kuvvetlisidir ki burada noktalıdır. Böyle püsküren şadırvanlar daha san'atli ve cereyandan daha fazla güzelliği haiz bulunduğundan dolayı bazıları bunları "عينان تجريان" dan daha memduh ve daha mütekamil saymışlardır.¹⁴

Elmalılı'nın sıra dışı ve tefsirine göre akıcı olmayan meal çevirilerini meallerin Türkçe ibadet projesi kapsamında namazla okunabilme ihtimaline binaen yaptığı hatırlandığında, bu şekilde nazımla, hatta bestelenmeye imkân verecek şekilde hece ölçülerine uygun çeviri yapması bir çelişki sayılabilir. Ancak hece ölçüsüne uygun olarak nazmen yapılmış ayetlerin mealinde çok sayıda Farsça kelime kullanılmış olması böyle bir teşebbüse imkan vermemeyecek niteliktedir.ktedir.

Elmalılı'nın manzum çeviri yaptığı âyetleri bazı manzum meallerle mukayese ettiğimizde, müelliflerinin (Sütmen ve Atalay) Elmalılı'dan yararlandıklarını ifade ettiklerini gördük. Ancak fark edilebilir bir etkileşimden söz edilmeyeceği kanaatine vardık. Dikkatimizi çeken tek husus Sütmen'in 14. âyete "Fağfur gibi, çamurdan yaratılan insansın" şeklinde verdiği mealdeki "Fağfur" kelimesi oldu. Sütmen'in bu çevirisinde Elmalılı'nın "Fağfur gibi bir salsâlden insanı yarattı" şeklindeki çevirisinden etkilendiğini düşünmekteyiz. Zira kuranmeali.com adlı internet sitesinde yer alan 40 mealin hiç birisinde Rahmân 14. âyeti mealinde "Fağfur" kelimesine yer vermemektedir.¹⁵

Dikkatimizi çeken bir diğer benzerlik ise Bedri Noyan ve Ömer Rıza Doğrul'un 12. âyete verdikleri mealde kullandıkları "kapçık" kelimesinde görülmektedir. Anılan sitedeki meallerden ise sadece Süleymaniye Vakfı mealinde 12. âyette "kapçık" kelimesi kullanılmaktadır.¹⁶

B. Noyan:

"Kapçıklı hurmalardan, yapraklı tanelerden,
Hoş kokulu çiçekten yarattı bunca reyhan"

O.R. Doğrul:

"Onda meyvalar, kapçıklı hurmalar."

Süleymaniye Vakfı Meali:

"Kapçıklı danele ve güzel kokulu çiçekler vardır."

Türkçe kaleme alınan meallerde bazı kelimelerin benzemesi normal karşılanabilir ancak kırk meal içinde sadece ikisinin benzeşmesi bir etkileşim olabilme ihtimalini güçlendirmektedir.

¹⁴ Muhammed Hamdi Yazır, Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 7/4691-4692.

¹⁵ Türkçe Kur'an Mealleri, "kuranmeali.com" (Erişim. 11.06.2021).

¹⁶ Türkçe Kur'an Mealleri, "kuranmeali.com".

4. Arapça İbareli Meal Örnekleri

Hak Dini mealinde farklı meal tarzından birisi de müellifin âyet meallerini verirken bazı kelimeleri, kelime gruplarını hatta âyetleri tercüme etmeden bazen Latin harfleriyle bazen de orijinal Arapça haliyle kullanmasıdır. Günümüz Türkçesinde Arapça kökenli kelimelerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Ancak incelenen örneklerde görüleceği üzere üç dört âyette yaptığı uygulama hemen hiçbir mealde görülemeyecek türdendir.

1. Örnek: “O Cennetlerde öyle kasıratüttarf dilberler, ki dokunmamıştır onlara onlardan evvel *İns-ü Cânn*” (Rahmân 55/56).

Çantay'ın “Gözünü yalnız zevcelerine hasretmiş”, Köprülü'nün “Gözlerini kötülükten sakınmış” Doğrul'un “gözlerini eşlerinden ayırmayan” şeklinde çevirdiği (فَاصِرَاتِ الطَّرْفِ) ibaresini Elmalılı tercüme etmeden Latin harfleriyle meal içinde kullanmıştır. Mealde böyle bir tasarrufta bulunan müfessirimiz ilgili âyetin tefsirini yaparken ibareyi “Nazarı kisan nazeninler” şeklinde veciz bir ifade kullandıktan sonra şu açıklamaları ilave eder: İş bu *kasıratüttarf* tabiri birkaç mana ile tefsiri kabil bir medih sıfatıdır. Birincisi nazarlarını yalnız zevcelerine kasreden, başkalarına atf-ı nazar eylemeyen sevgili, sadakatli, vefalı dilberler demek olur. İkincisi bakanın nazarını kendisini cezb u kasreden, bir gören gözü başkasına bakmak istemeyecek derecede kendisine bağlayan güzel dilberler. Üçüncüsü gamzeleri kendi önlerine kırılmış, şuraya buraya bakmaz, edep ve haya, vakar ve nezahetle mümtaz demek olabilir”¹⁷

2. Örnek: “Üzerindeki her kes fanî” *كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ*” (Rahmân 55/26)

Elmalılı'nın bu ayetteki çevirisi oldukça farklıdır. Görüldüğü üzere âyetin fasılası olan *فَانٍ* kelimesini çevirmeden Türkçeleşmiş haliyle “fanî” şeklinde cümlede kullandıktan sonra âyetin Arapçasını aynı tekrarlayarak meale yerleştirmiştir. Neşredilen bazı meallerde Arapça ibare Latin harfleriyle yazılırken,¹⁸ Hak Dini Kur'an Dili tefsirinin meal kısmında ibare Arap alfabesiyle/orijinal haliyle yazılmıştır.¹⁹

3. Örnek: “Ondan dilenir göklerde hem yerde olan *كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ*” (Rahmân 55/29)

Bu âyette ise Müfessirimiz âyetin ilk kısmını tercüme etmiş, ikinci yarısını ise orijinal Arapça hattiyla meale yerleştirmiştir.

İlk üç örnekteki bu farklı uygulama hemen hiçbir mealde karşılaşılmayacak bir durum olduğundan diğer meallerle ayrıca mukayese etmeye gerek duymadık.

4. Örnek: “Baki o Rabbinin yüzü o zülcelâli vel'ikram” *وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ* (Rahmân 55/27) Bu âyette müellifimiz âyetin ikinci yarısını tercüme etmeden Arapça lafızları Latin alfabesiyle yazmakla yetinmiştir. İlginç olan ise Rahmân sûresi son âyetinde geçen aynı ibareyi kelimeleri tercüme etmeden ama Türkçe ifade formunda çevirmiştir. “Yüce çok yüce Rabbinin adı onun o celâl, onun o ikram” *تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ* (Rahmân 55/78) Bu çeviri ile âyetin mânâsını Türkçeye aktarmanın mümkün olmadığı açıktır. Müellifimizin aynı ibareyi iki ayrı şekilde ama her seferinde Türkçeleştirmeden çevirmesinden söz konusu âyetlerin anlamını

¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4689.

¹⁸ Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli* (İstanbul: Mektup Yayınları, 1993), 651.

¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4689.

Elmalılı'nın Rahmân Sûresi Mealindeki Farklı Çeviri Özellikleri ve
Çağdaşı Bazı Müelliflerin Mealleriyle Mukayesesi

tefsir kısmına havale ettiği anlaşılmaktadır. Bu âyetlerde mukayesede bulunduğumuz meallerde çok güzel çeviriler yapıldığı görülmektedir.

Arapça ibare	وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿27﴾
Elmalılı	27. Baki o Rabbinin yüzü o zülcelâli vel'ikram
H. Çantay	(Ancak) azamet ve ikram sahibi olan Rabbinin zatı bakıy kalacaktır.
A. Gölpınarlı	Ve ancak ululuk ve kerem ıssı rabbinin zatıdır kalan
Ö.R. Doğrul	Ancak bütün varlıklardan müstağni, bütün nimet ve keremin sahibi olan Tanrının kendisi bakidir.
DİB Kur'an Yolu	Azamet ve kerem sahibi rabbinin zâtı ise bâki kalacaktır.

Diğer müelliflerin وَجْهُ kelimesini “zat” çevirmesine karşın Elmalılı'nın kelimeyi lafzi çeviri ile “yüz” olarak tercüme etmesi dikkat çekicidir. Ancak âyetin tefsirinde وَجْهُ kelimesinin Kasas 88. âyetindeki إِلَّا وَجْهَهُ ibaresinde olduğu gibi “zati rab” manasında olduğunu, Kadı Beydavi'den nakilde bulunarak onun da bu kelimeyi “zat” olarak açıkladığını belirtir.²⁰

Arapça ibare	تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿78﴾
Elmalılı	78. Yüce çok yüce rabbinin adı onun o celâl, onun o ikram
H. Çantay	Azamet, saltanat ve ikram sahibi Rabbinin adı ne yücedir.
A. Gölpınarlı	Ululuk ve kerem ıssı rabbinin adının şanı, pek büyüktür.
Ö.R. Doğrul	Bütün varlıklardan müstağni, her nimet ve keremin sahibi olan Tanrının şanı yücedir.
DİB Kur'an Yolu	Azamet ve kerem sahibi rabbinin adı ne yücedir!

5. Âyet Meallerindeki Son Harfin Fasıla Harfi İle Uyumu

Bilindiği üzere sözlerin genel anlamda nesir ve nazım olmak üzere ikiye ayrıldığı kabul edilir. Şiir ve türleri nazımdır, geriye kalan düz yazılar da nesir... Şiirde söz ahengini sağlamak için mısra sonlarında ses benzeşmelerine yer verilir (kafiye). Nesir de bunun yerini seci tutar. Kur'ân-ı Kerîm kendisini şiir olarak tanımlayan iddiaları müteaddit yerde kesin bir dille reddeder.²¹ Fakat Kur'ân-ı Kerîm sıradan bir nesir de değildir. Her şeyden önce Mucize olan bir Allah kelimidir. Kur'an'ın ses nizamındaki ahenk ilk muhataplarının edebi zevkine hitap edecek tarza uygun olunca âyet sonlarındaki ses benzeşmelerinin nasıl değerlendirileceği müfessirler ve dil bilimciler tarafından tartışma konusu yapılmıştır.

“Belâgat âlimlerinin çoğu Kur'an'daki seci üslûbuna seci adının verilmesinde sakınca görmezken tefsir âlimleriyle bazı belâgatçılar, Kur'an'ı beşer kelâmından ayırmak amacıyla “kuş sesi” anlamındaki bir kökten türeyen seci kelimesinin yerine fâsıla terimini kullanmayı tercih etmişlerdir.”²² “İslâm âlimleri kıraat ilmindeki

²⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4676. Elmalılı tefsirinde atıfta bulunduğu Kasas 88. âyetin mealine de ise “وَجْهَهُ” kelimesini tercüme etmeyip olduğu gibi kullanır: “Allahın yanında diğer bir tanrıya daha çağırma, başka tanrı yok ancak o, onun vechinden başka her şey helâktedir, hüküm onun ve nihayet döndürülüb ona götürüleceksiniz”

²¹ Bk. Yâsîn 36/69; el-Kalem 68/41

²² İsmail Durmuş, “Seci”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 36/274.

fâsılanın Allah'ın kitabına mahsus olduğu, bu bakımdan kafiye ve seci ile karıştırılmaması gerektiği görüşündedir. Çünkü kafiye şiirde bulunur; Kur'an ise şiir tarzında indirilmemiştir: "Biz ona şiir öğretmedik"²³; "O bir şairin sözü değildir"²⁴. Seci belâgatta kusur sayılır; çünkü burada asıl olan kelimeler arasındaki armonidir, mâna ona uyar. Ayrıca seci ve kafiye bir zorlamayı gerektirdiği için, şekil ve ses bakımından birbirine uygun kelimelerin seçimi sırasında ortaya mânaca yanlış anlamlara sebebiyet verecek farklılıklar çıkabilmektedir. Halbuki fâsılada durum böyle değildir; burada anlam birinci planda tutulmuştur ve armoni tabii güzelliğiyle kendiliğinden gelir."²⁵

Ön yargısız bir okumada gerçekten de Kur'an'ın ne şiir ne de sıradan bir nesir olduğu hemen anlaşılır.

Elmalılı'nın Rahmân sûresinde yaptığı çeviri tercihlerinin belirgin bir şekilde hissedildiği kısımlardan birisi de fasılların çevirileridir. Fasılların sûrenin çevirisindeki genel yapıya uygun olduğu görülmektedir. Yani fasılalarda Türkçe, Arapça ve Farsça fasılların kullanıldığı görülmektedir. Tekrarlanan "Şimdi Rabbinizin hangi eltâfına dersiniz yalan?" âyeti hariç tutulduğunda Türkçe çevirilerde cümle sonlarında 29 kelimenin Arapça, 12 kelimenin Farsça, 6 kelimenin de Türkçe olduğu görülmektedir.

Cümle sonunda kullanılan Arapça kelimelerden Rahmân, Kur'an, insan, Beyan, Mizan, Reyhan gibi bir kısmının Türkçeleşen kelimelerden olduğu, bunun yanında Enam, sekelan, gibi kelimelerin ise tercüme edilmeden Latin harfleriyle yazıldığı görülmektedir. Aynı durum Farsça sözcüklerde de görülür. *Revan, han, şadırvan, şadan* gibi bazı kelimeler Türkçeleşmiş Farsça kelimelerden; *raygan, dilsitan, huban, puyan* gibi bazıları da bilinmeyen/az bilinen kelimelerden seçilmiştir.

Kimi tefsirlerde sûre girişlerinde harf düzeyinde sûrenin harfû'l-fasıla'sına da işaret edildiği bilinmektedir. Yaptığımız inceleme Elmalılı'nın bu konuyu da göz ardı etmeyip özel olarak ilgilendiği görülmüştür. Harfû'l-fasılası "n" olan âyetler de Elmalılı da -bir iki âyet hariç- "N" sessiz harfi ile cümleyi tamamlamaya özen göstermiştir. Ancak mahreçleri farklı olsa da sıfatları birbirine benzeyen "n" ve "m" harflerini birbirinin yerine kullanmada beis görmemiştir.²⁶ Fasılası "n" ve "m" dışında bir harf yani "r" olan 15. Ve 24 âyetleri müfessirimiz de "m" ve "n" dışında bir harfle, "ı" harfi ile tamamlamıştır.

10. Arza da bir tavazu' verdi berayı enam	وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ
11. Onda bir meyva, ve ekmamiyle duran nahli benam	فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ
14. Fağfur gibi bir salsâlden insanı yarattı	خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ
15. Bir maric ateşten de o canni yarattı	وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ

²³ Yâsîn 36/69.

²⁴ el-Hâkka 69/41, ayrıca bk. el-Enbiyâ 21/5; es-Sâffât 37/36; et-Tûr 52/30.

²⁵ Abdurrahman Çetin - Tefvik Rüştü Topuzoğlu, "Fasıla", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12/209-210.

²⁶ Bu örneklerin âyet numaraları, Arapça fasılları ve meallerin son kelimeleri şöyledir. 41 âyet: أَقْدَامِ / ayaklarından; 43 âyet: مُجْرِمُونَ/Cehemmnen; 72 âyet: حَيَامِ / huriyan

Elmalılı'nın Rahmân Sûresi Mealindeki Farklı Çeviri Özellikleri ve
Çağdaş Bazı Müelliflerin Mealleriyle Mukayesesi

24. Hem onun denizde akıp giden o münşeâtî alemnişan	وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ
27. Bak o Rabbinin yüzü o zülcelâli vel'ikram	وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ
41. Tanınır da mücrimler simalarından tutulur perçemlerle ayaklarından	يُعرفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ
72. Cibinliklerde mestur, mahsus hûriyan	حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ
78. Şimdi rabbınızdan hangi eltâfına dersiniz yalan? Yüce çok yüce rabbinin adı onun o celâl, onun o ikram	تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

İlk bakışta bu örneklerdeki ayrıntılar çok önemli değilmiş gibi görünebilir. Ancak Fasılları “ن” dışında olan bütün âyet sonlarının mealde de aynı şekilde farklı olması dikkat çekmekte ve bu fasıla tercihinin özellikle tercih edildiği anlaşılmaktadır. Özetle Rahmân sûresinin harfû'l-fasılası üçtür: “ن”, “م”, “ر”. Aynı şekilde Türkçe âyet çevirilerinde de cümlelerin sonu “n”, “m”, ve “ı” ile yani üç harfle tamamlanmaktadır. Ayet meallerinin son kelimesinin Arapça ibaredeki şekillerinin aynen muhafaza edilmesi ile ve Türkçeye çevrilerek oluşturulan cümleler üzerinde bir değerlendirme yapmayacak, sadece Farsça kelimelerle biten âyet mealleri üzerinde duracağız.

1. Örnek:

Arapça İbare	يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَيَمِينُ حَمِيمٍ أَنْ
Elmalılı	(44) Olacaklar bununla bir kızgın hamîmin arasında pûyan
Çantay	Onlar bununla kaynar su arasında (bocalayıp) dolaşacaklar.
Köprülü	Cehennemle içecekleri kaynar suyun arasında dolanıp dururlar.
Ö. R. Doğrul	Onlar cehenneme ateşi ile kaynar su arasında dolaşıp duracaklar.
DİB Kur'an Yolu	Onun ateşi ile kaynar su arasında gidip gelirler.

Puy Farsça bir kelime olup koşma anlamındadır. Puyan çabuk giden, koşan, çabuk yürüyen anlamındadır.²⁷ 44. âyetin mealinde müellifimiz istese -diğer âyet fasıllarını çevirdiği gibi- pûyan kelimesi yerine “... arasında dolaşan” “...arasında duran” şeklinde bir ifade fasılayı yine “...an” şeklinde bitirebilirdi. Ama onun buna rağmen o günün güncel dili dışında Farsça bir kelimeyi tercih ettiği görünmektedir.

2. Örnek:

Arapça İbare	وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٌ
Elmalılı	46. Rabbinin makamından korkan kimseye iki Cennet raygân
H. Çantay	Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimseler için iki cennet vardır.
A. Gölpınarlı	Rabbin tapısına varmaktan korkanlar için iki cennet var.
Ö.R. Doğrul	Tanrısının karşısında suçlu durmaktan korkanlar için iki cennet vardır.
DİB Kur'an Yolu	Rabbinin huzurunda korkan kimse için çifte cennet vardır.

²⁷ Ziya Şükûn, *Farsça-Türkçe Lügat (Gencinei Güftar Ferhengi Ziya)* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1984), 1/510“püyân” md.

Elmalılı'nın Rahmân Sûresi Mealindeki Farklı Çeviri Özellikleri ve Çağdaş Bazı Müelliflerin Mealleriyle Mukayesesi

Elmalılı'nın Rahmân sûresi 46. âyetin sonunda kullandığı *râygân* kelimesi de Farsça kökenlidir. Bu tercihi ile diğer müelliflerden ayrıldığı görülmektedir. *Râygân* Bedava, beleş, emeksiz ele geçen şey manasındadır. Rây, yol; gan nispet ve liyakat manasını ifade ettiğinden yolda bulunan, yola layık manası da bulunmaktadır.²⁸

3. Örnek:

Arapça İbare	مُدَّهَامَّتَانِ
Elmalılı	64. Yağız yeşil ne dilsitan
H. Çantay	(Bu cennetler) koyu yeşil (renkte) dirler.
A. Gölpınarlı	İkisi de koyu yeşil
Ö.R. Doğrul	Bu iki cennetin ikisi de koyu yeşildir.
DİB Kur'an Yolu	İkisi de yemyeşil.

Farsça kökenli bir kelime olan *dilsitân* gönül alan ve zapt eden güzel anlamındadır.²⁹ Elmalılı, lafzi tercüme hassasiyetini burada göstermemiştir. Nazım olarak bir kelime yerine dört kelime kullandığı gibi, diğer müfessirlerin özellikle vurguladıkları tesniyeyi Elmalılı dikkate almamış, bir ünlem cümlesini buna tercih etmiştir.

Diğer örneklerdeki Farsça kelimeler Türkçede de kullanıldığından bir fikir vermesi açısından sadece müellifimizin meallerini vermekle yetineceğiz

Elmalılı Meali	Ayetin Arapça İbaresini
50. Onlarda iki kaynak olur revan	فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ
52. Onlarda her meyvadan çifte çifte hân	فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ
70. İçlerinde dilber, hayırlı hûbân	فِيهِنَّ حَبْرَاتٌ حِسَانٌ
76. Kurulmuşlar yeşil refref ve güzel abkarîler üzere şadan	مُتَّكِبِينَ عَلَى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ

6. Anlamı Kapalı Kalan Mealler

Rahmân sûresi mealinde müellifimiz Elmalılı'nın bazı âyetlerin çevirisinde tefsir kısmında yaptığı veciz izahatı mealinden esirgediği görülmektedir. Bunun nedeni bazen devrik cümle kuruluşu ve lafzi tercümeyle ilgili kalma arzusu iken bazı yerlerde ise kendi dönemindeki Türkçeyi kullanmaktan sarf-ı nazar etmesidir.

1. Örnek:

Rahmân sûresi 11. âyetini şöyle çevirir: "Onda bir meyva, ve ekmamiyle duran nahli benam" görüldü üzere cümlede kullanılan kelimelerin bir kısmı çevrilmeyip Arapça asılları Latin harfleriyle yazılmış, sonunda da fasıla uyumunu temin etmek üzere farsça kökenli "benam" kelimesini ilave etmiştir. Bu haliyle cümlelerin yarısı Türkçe olmayan kelimelerden oluşmaktadır. Oysa aynı âyetin tefsirine bakıldığında şu nefis açıklamalarla karşılaşırız: "EKMAM kafın kesriyle "kimm" in cem'idir ki meyvanın çekirdeğinin üzerindeki kapçık tomurcuk demektir. Yahud kafın fethiyle "kemm" örtmek demek olduğu cihetle elyafı, dalları, kapçıkları gibi örten şeyleri demektir ki birisinde istikbal için feyiz birisinde de kuruluşuna işaret edilmiş demek olur.³⁰ Mukayese ettiğimizde diğer meallerde müellifimizin

²⁸ Şükûn, *Farsça-Türkçe Lügat*, 2/996-997.

²⁹ Şükûn, *Farsça-Türkçe Lügat*, 2/925.

³⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4667.

Elmalılı'nın Rahmân Sûresi Mealindeki Farklı Çeviri Özellikleri ve
Çağdaş Bazı Müelliflerin Mealleriyle Mukayesesi

tefsiri muvacehesinde ve onun tefsir kısmında kullandığı kelimelerle cümle kurulduğunu görürüz:

Arapça İbare	﴿11﴾ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ
Elmalılı	<i>Onda bir meyva ve ekmaniyle duran nahli benam</i>
H. Çantay	<i>Ki onda (türlü) meyve (ler) domurcuklu hurma ağaç (lar)ı</i>
A. Gölpınarlı	<i>Orda meyvalar ve lifli, kabuklu hurmalar var.</i>
Ö.R. Doğrul	<i>Onda meyvalar, kapçıklı hurmalar.</i>
DİB Kur'an Yolu	<i>Onda meyveler ve tomurcuklu hurma ağaçları var.</i>

2. Örnek: Anlaşılması güç ve mananın oldukça kapalı kaldığı bir diğer örnek ise 31. âyetin çevirisinde görülmektedir. “*Yarın size kalacağız ey sakalan!*” şeklindeki çeviriden tam olarak neyi kastettiği anlaşılmamaktadır. Elmalılı'nın çevirisindeki, siyak ve sibak da konunun anlaşılmasına imkân vermemektedir. Cinler İnsanlar anlamına gelen ve i'rab durumuna göre sekalan/sekaleyn³¹ şeklinde okunan kelimenin çeviri yapılmadan aktarılması anlaşılması ayrıca zorlaştırmakta ise de asıl kapalılık cümlenin baş tarafındaki “*Yarın size kalacağız...*” şeklindeki ifadedir. Diğer meallerle mukayese edildiğinde çevirinin yetersizliği daha iyi anlaşılacaktır.

Arapça İbare	﴿31﴾ سَتَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ
Elmalılı	<i>31. Yarın size kalacağız ey sekalân!</i>
H. Çantay	<i>Ey ins ve cin! İleride siz (in hesabınızı görmey)e yöneleceğiz.</i>
A. Gölpınarlı	<i>Ey iki ağır topluluk, insanlar ve cinler, yakında hesabınıza bakacağız.</i>
Ö.R. Doğrul	<i>Ey iki ordu! Sizinle, yakında meşgul olacağız.</i>
DİB Kur'an Yolu	<i>Sizin için de (hesap sorma) vaktimiz olacak ey sorumluluk yüklenmiş iki varlık!</i>

Mealdeki bu kapalılığı müfessirimiz tefsir kısmında şöyle açıklamaktadır: “FERAĞ lügatte boşalmak demek olduğundan önce bir meşguliyyet işi, birşey için boşalmak da sonradan bir meşguliyyet iktıza eyler. Halbuki Allah Tealâyı hiçbir iş diğer işten alıkoyamayacağı için burada münhasıran âhîret şü'unu olan hesab-ü cezayı ifade için bu suretle bir istiare veya kinaye yapılmıştır. Ya'ni bugünkü dünya şuunu geçecek, bu dünya hayat ve ni'metleri fenaya gidecek, bu mühletler, müsamahalar tükenecek, yarın Allaha rücu' ile mücerred mes'uliyet, hesap ve ceza için huzura geleceksiniz de sırf sizin işinize bakılacak, sizin mes'uliyetiniz şü'nu tatbik olunacaktır.”³²

7. Rahmân sûresinde tekrarlanan âyetin mealî

Bazı eserlerde Ulumu'l-Kur'an'dan sayılan Tekrarü'l-Kur'an konusunda alimler Kur'an telakkilerine ve edebi bir tür olarak tekrar sanatına ilişkin değerlendirmelerine göre farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Kur'an'ı bir kitap olarak niteleyen bazı alimler, yazılı metinlerde tekrarın hoş karşılanmadığı kabulünden

³¹ Geniş bilgi için bakınız: Mustafa Öz, “Sekaleyn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005).

³² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4680.

Elmalılı'nın Rahmân Sûresi Mealindeki Farklı Çeviri Özellikleri ve
Çağdaşı Bazı Müelliflerin Mealleriyle Mukayesesi

hareketle Kur'an'da bir ifadenin aynıyle tekrar edilmediğini ileri sürmüşlerdir. Münasebatü'l-Kur'an bağlamında değerlendirildiğinde bu düşünce kabul edilebilir niteliktedir. Şöyle ki bir âyet müstakil olarak ele alınmayıp bağlamıyla beraber değerlendirildiğinde aynıyle tekrardan söz edilemez. Söz gelimi Rahmân sûresinde 31 defa zikredilen "Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlarsınız?" âyeti her seferinde en son zikredilen nimetlere ilişkin bir soru olarak kabul edildiğinde aynıyle tekrar olmuş olmaz. Kissalarda ise aynıyle tekrarın söz konusu olmadığı zaten bellidir.

Kur'an'ın ilk muhataplarının -müslüman olsun olmasın- Kur'an'daki tekrarları yadırganamaları bir üslup olarak tekrare aşına olduklarını göstermektedir. Böyle olunca yadırganacak/kaygılanacak bir durum kalmamaktadır. Kur'an'da tekrarların olmadığını savunanların bir kısmının bu düşüncelerini savunmacı bir yaklaşımla biçimlendirdikleri anlaşılmaktadır. Müsteşriklerden bile bazıları Kur'an'daki tekrarların lüzumlu ve yerinde olduğuna kanaat getirmiş ve bunu dillendirmişlerdir.³³

Aynı ibarenin aynen tekrar edildiği âyetler arasında otuz bir tekrarla Rahmân sûresindeki *فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ* âyeti ön sırada yer alır. Elmalılı'nın bu âyete sıra dışı bir meal verdiği söylenemez. Ancak 31 defa tekrarlanan bir âyette *إِلَّا* kelimesini lütuf kelimesinin çoğulu olarak "eltaf" şeklinde kullanması akıcılığı olumsuz etkilemiş bulunmaktadır. Mukayese ettiğimiz meallerin tamamında bu kelime "nimet" şeklinde çevrilmiştir. Oysa müellifimiz aynı âyeti tefsirinde "İmdi Rabbinizin nimetlerinin hangisini tekzip edersiniz?" şeklinde çevirmiştir. Nimet kelimesi de köken olarak Arapça olsa da Türkçeleşmiş bir kelime olduğundan ve ikinci örnek Türkçe cümle kuruluşuna daha uygun olduğundan kulağa daha hoş gelmektedir. Müellifimizin bütün sûre de fasıla sesine özel bir önem atfettiğini hatırladığınızda bu âyetin tekzip kelimesini yalan olarak çevirmesi ve cümlenin sonuna getirmesini n nedenini rahatlıkla anlayabiliriz.

Arapça İbare	<i>فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ</i>
Elmalılı	<i>Şimdi rabbinizin hangi eltafına dersiniz yalan?</i>
H. Çantay	<i>Şimdi Rabbinizin hangi ni'metlerini yalan sayabilirsiniz?</i>
A. Gölpınarlı	<i>Artık rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?</i>
Ö.R. Doğrul	<i>Tanrınızın hangi nîmetleri yalan sayıyorsunuz?</i>
DİB Kur'an Yolu	<i>Artık rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?</i>

Sonuç

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirindeki mealler birçok yönden farklı özelliklere sahiptir. Çağdaşı müelliflerle yapılan mukayesede bu farklılık net olarak görülür. Elmalılı Meali dil ve üslup bakımından bir bütün olarak diğer meallerden farklı iken Rahmân sûresinde kullanılan üslup da aynı mealin diğer sûrelerindeki üsluptan farklıdır. Elmalılı bazı âyetlerde bilinçli olarak nazmında ve tertibinde aslına benzemeyi hedefleyerek Lafzi/harfi çeviriler yapmış ancak Türkçe cümle kuruluşuna uymayan bu tür çeviriler akıcılığı bozmuştur. Elmalılı ayrıca 5-20. âyetler ve 58-70. âyetler arasında 27 âyeti farklı hece ölçülerini

³³ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü* (Ankara: TDV Yayınları, 1979), 173-174.

kullanarak (4+3; 7+7; 6+5) nazmen çevirmiştir. Sûrenin üçte birine tekabül eden bu âyet meallerinin bir bilinçli bir tercihin eseri olduğu açıktır. Bu tür âyetlerde daha çok olmak üzere sûrenin genelinde bir kısmı Türkçeleşmemiş Farsça kelimeler de çokça kullanılmıştır. Elmalılı'nın Rahmân sûresi mealinde hemen fark edilecek bir diğer husus ise ayet çevirilerinde ifade sonlarının fasıla harfi ile fonetik olarak sağladığı uyumdur. Rahmân sûresinde harfû'l-fasılanın "ن" "م" ve "ز" olmasına karşılık Elmalılı'nın da meallerde cümleleri "m" "n" ünsüzleri ve "ı" ünlüsüyle tamamlaması bu sûrenin çevirisinde diğer sûrelerde zevk-i selimini öncelediğini göstermektedir. Son söz olarak; Elmalılı'nın yaptığı Rahmân sûresi mealinde fonetiğin mananın önüne geçtiği, sûre mealinin birçok yönü ile kendine münhasır hususiyetler barındırdığı görülmektedir.

Kaynakça

- Atalay, Adil Ali. *Kur'an-ı Kerim: Manzum Meali ve Tefsir Özeti*. İstanbul: Can Yayınları, 1. Basım, 2007.
- Aydar, Hidayet. "Kur'an ve Tercüme (Göksel Alemde Tercüme Edilmiş Olabileceğine Dair Bir Deneme)". *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi]* 46/3 (2010), 95-128.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: TDV Yayınları, 1979.
- Çantay, Hasan Basrî. *Akıfname*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1966.
- Çantay, Hasan Basrî. *Kurân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*. İstanbul: y.y., 1984.
- Çetin, Abdurrahman - Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. "Fasıla". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/209-210. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim Tercüme ve Tefsiri*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, 1934.
- Durmuş, İsmail. "Seci". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/273-275. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Düzdağ, M. Ertuğrul - Okay, M. Orhan. "Mehmed Akif Ersoy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/432-439. Ankara, 2003.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*. İstanbul: Mektup Yayınları, 1993.
- Gölpınarlı, Abdalbaki. *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli*. İstanbul: Remzi Kitbevi, 1958.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Meâli*. Ankara: DİB Yayınları, 5. Basım, 2016.
- Noyan, Bedri. *Kur'an-ı Kerim (Türkçe-Şiir)*. Ankara: Ardiç Yayınları, 1. Basım, 1997.
- Öz, Mustafa. "Sekaleyn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/325-326. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Özel, Mustafa. "Elmalılı'nın Mealinin Bazı Özellikleri". *Diyanet İlmî Dergi (Özel Sayı)*, 553-576.
- Öztürk, Mahmut. "Kelime Bağlamında Elmalılı Mealinin Bazı Özellikleri". *Bir Kur'an Mütefekkeri Elmalılı M. Hamdi Yazır*. 177-241. Ankara: DİB Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Öztürk, Mustafa. "II. Meşrutiyet'ten Günümüze Kur'an Mealleri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/18 (2011), 139-189.
- Sütmen, A. Adnan. *Kur'an-ı Kerim'in mealen manzum açıklaması*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984.

Elmalılı'nın Rahmân Sûresi Mealindeki Farklı Çeviri Özellikleri ve
Çağdaşı Bazı Müelliflerin Mealleriyle Mukayesesi

- Şükûn, Ziya. *Farsça-Türkçe Lügat (Gencinei Güftar Ferhengi Ziya*. 3 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1984.
- Zürkânî, Muhammed Abdulazim. *Menâhilü'l-'irfân fi 'Ulumi'l-Kur'an*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1988.